

Стеценко Н.М., Чикалова Т.Г.
**Формування професійної компетентності студентів-гуманітаріїв
на основі міжкультурного діалогу**

*Стеценко Наталя Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент
Чикалова Тетяна Григорівна, кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна*

Анотація. У статті подано форми та методи навчально-виховної діяльності студентів-гуманітаріїв, що не лише оптимізують формування професійної компетентності, а й сприяють формуванню умінь та навичок міжкультурної взаємодії, налагодженню міжкультурного діалогу у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: міжкультурний діалог, міжкультурна взаємодія, професійна компетентність, студенти-гуманітарії

Актуальність. Євроінтеграційні процеси в Україні на сучасному етапі супроводжуються змінами в усіх соціально-економічних, освітніх і культурних галузях суспільства, що істотно коригує взаємовідносини на ринку праці, посилює міжнародну взаємодію в окреслених галузях, і, відповідно, здійснює вплив на удосконалення підготовки майбутніх учителів. Вчорашні випускники ВНЗ, особливо майбутні учителі-гуманітарії, повинні мати навички міжкультурної комунікації, які допоможуть їм мобільно, ефективно і продуктивно працювати в майбутньому з представниками різних соціокультурних середовищ. Ось чому одним з основних завдань, що стоять сьогодні перед вищою освітою, є формування вчителя, готового до міжкультурної взаємодії, здатного пізнавати і творити культуру шляхом діалогічного спілкування, обміну соціокультурною інформацією, тобто тими складовими професійної компетентності, якими повинен володіти вчитель XXI століття.

Мета дослідження: розкрити форми та методи навчально-виховної діяльності студентів-гуманітаріїв, що не лише оптимізують формування професійної компетентності, а й сприяють формуванню умінь та навичок міжкультурної взаємодії, налагодженню міжкультурного діалогу у майбутній професійній діяльності.

Згідно з принципами компетентнісно-орієнтованого підходу критерієм якості підготовки майбутніх учителів є професійна компетентність. Професійна компетентність учителя визначається як єдність його теоретичної та практичної готовності до педагогічної діяльності і характеризує його професіоналізм (Г. Селевко [6], А. Хуторської [8]). Більшість учених однак в думці, що професійна компетентність педагога визначається обсягом компетенцій, колом повноважень у сфері професійної діяльності, які окреслюють індивідуальний стиль роботи, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість і ефективність професійної діяльності.

Компетентнісна модель сучасного учителя-гуманітарія, особливо учителя-словесника, на думку І. Соколової, повинна ураховувати специфіку його професійної педагогічної діяльності, відображати загальні та спеціальні професійні знання, уміння, навички, особистісні якості, досвід соціальної й педагогічної поведінки, життєві (професійні) наміри та ідеали. Учитель з високим рівнем сформованості професійної компетентності спроможний якісно організувати білінгвальне навчання учнів, сформувати в них необ-

хідні компетенції – підґрунтя життєдіяльності в полікультурному середовищі [7, с. 79].

На думку С. Авхутської, сучасний учитель-гуманітарій повинен бути фахівцем широкого гуманітарного профілю, здатним готувати молодь до самостійного життя в багатокультурному суспільстві, розвивати у підростаючого покоління особистісно-ціннісне ставлення до історії, культури різних націй і особливо тих, які проживають на території сучасної України. Відтак система професійної підготовки учителя-гуманітарія повинна обов'язково містити загальнокультурну складову [1, с. 40].

Екстраполяризуючи численні наукові погляди, вважаємо, що професійна компетентність учителя-гуманітарія є сукупністю загальнолюдських ідей та цінностей, професійно-гуманістичних орієнтацій та розвиненістю професійно важливих якостей особистості, а також володінням гуманістичними технологіями і засобами міжкультурного діалогу в педагогічній діяльності. Професійна компетентність учителя-гуманітарія є мобільністю знання, гнучкістю методу, тобто сформованістю професійних знань у поєднанні з досвідом творчої діяльності, творчої активності в професії, а також сукупністю сформованих якостей особистості студента, які забезпечують міжкультурний діалог.

Вважаємо, що значущим показником результативності оптимізації підготовки учителя гуманітарного профілю є сформованість у нього духовності, інтелекгентності, володіння новими методами і технологіями навчання та виховання, прагнення до творчої самореалізації, наявність професійно-педагогічних і регіонально-зумовлених компетенцій, серед яких важливе місце посідають комунікаційно-міжетнічна, етнокультурологічна, полілінгвістична. Завдяки такій підготовці учителя-гуманітарія характеризуватимуть широкий світогляд, загальнокультурний, духовний та інтелектуальний розвиток особистості, саме тоді він буде без проблем, толерантно і на достатньому рівні вступати в міжкультурну взаємодію. Крім того, організація процесу професійної підготовки на основі соціокультурного та краєзнавчого підходів, а також концепції «діалогу культур», забезпечує саморозвиток особистості студента, його інтеграцію до системи світової і національної культури, пізнання культурної ідентичності себе та інших людей.

Нині, у ситуації глобалізації зростає роль міжнародного діалогу культур, він посилює взаєморозуміння між народами, дає можливість кращого пізнання влас-

ного національного обличчя. В цілому проблеми відкритості до діалогу і взаєморозуміння в сучасному світі набувають глибокий характер. Актуальні на сьогоднішній день проблеми методології взаємодії культур, зокрема, діалогу культур, було обґрунтовано у працях М. Бахтіна. Діалог, за М. Бахтініним, – це взаєморозуміння, тих, хто бере участь в цьому процесі, і в той же час збереження своєї думки, своєї в іншому (злиття з ним) і збереження дистанції (свого місця) [2, с. 430].

Аналізуючи сучасні наукові погляди і напрацювання, присвячені вирішенню проблем міжкультурного діалогу, констатуємо, що: по-перше, діалог – це спілкування з культурою, реалізація і відтворення її досягнень; по-друге, це виявлення і розуміння цінностей інших культур, спосіб привласнення останніх; по-третє, можливість зняття політичної напруги між державами і етнічними групами, можливість створювати обстановку довіри та взаємної поваги (діалогу притаманні властивості замирюючого чиннику, він попереджає виникнення воєн і конфліктів); по-четверте, діалог – одна з найнеобхідніших умов наукового пошуку істини і процесу творчості у мистецтві; по-п'яте, діалог – це розуміння свого "Я" і спілкування з іншими тощо.

Як наголошує Ю. Вострякова, діалог культур є неповторним видом спілкування багатьох унікально-загальних особистостей, домінантою якого є не лише пізнання, а й взаєморозуміння. «В глибинній ідеї діалогу культур формується нова культура спілкування. Мислення і буття іншої людини не тільки поглиблено в кожному з нас, воно – це інше мислення, інша свідомість, внутрішньо насущна для нашого буття» [3, с. 80].

Таким чином, діалог культур – це потреба у взаємодії, взаємодопомозі, взаємозбагаченні, він передбачає взаєморозуміння. А у взаєморозумінні передбачається єдність, подібність, тотожність. Тобто діалог культур можливий лише на основі взаєморозуміння, але разом з тим – лише на основі індивідуального в кожній культурі.

Однак, як свідчить А. Лапшин, для взаєморозуміння і ведення діалогу не достатньо однієї доброї волі, насамперед необхідна крос-культурна грамотність, тобто розуміння культур інших народів, яка передбачає: усвідомлення відмінностей в ідеях, звичаях, культурних традиціях, притаманних різним народам, здатність побачити спільне та відмінне між різноманітними культурами і поглянути на культуру власного співтовариства очима інших народів [5, с. 47].

Обмін духовними цінностями, знайомство з досягненнями культури інших народів збагачує особистість. Серцевиною діяльності суб'єкта культури, в процесі якої змінюється він сам, змінюючи, розвиваючи при цьому стан, зміст національної культури. Взаємодія культур відбувається і на рівні міжособистісного спілкування, так як у відчутті реалізуються загальнозначущі цінності культур. Міжособистісне спілкування, розширюючи джерела соціальної і культурної інформації, тим самим може виступати важливим чинником у подоланні стереотипізованого мислення і цим сприяє взаємозбагаченню духовної зовнішності людей.

Таким чином, можемо констатувати факт, що саме міжкультурний діалог сприяє рівності, людській гід-

ності та створює відчуття спільної мети. Міжкультурний діалог спрямований на підвищення розуміння різноманітних поглядів на світ і практик, зміцнення співробітництва і участі (або свободи вибору), допомагає персональному зростанню, культивує толерантність та повагу до інших.

У сучасних вищих навчальних закладах міжкультурний діалог якнайкраще може реалізуватися у процесі викладання студентам гуманітарних дисциплін, зокрема, таких як іноземна мова, зарубіжна література, історія світової культури.

Глибоке знайомство з історією світової літератури та культури, ґрунтовне опанування іноземною мовою в контексті діалогу культур дає можливість студенту не критикувати, не висміювати іншу культуру, а робити спробу прийняти її як можливий варіант світосприйняття. У студентів формується міжкультурна компетенція, позитивне ставлення до інших народів, їх культури, відносин, що сприятимуть розвитку взаєморозуміння, толерантності.

Формування професійної компетентності майбутніх учителів-гуманітаріїв на основі міжкультурного діалогу повинно ґрунтуватися на принципах соціокультурної та країнознавчої цінності, актуальності, врахування регіональної специфіки та адресата відбору, аттрактивності, функціональності, мінімізації.

Окреслимо спектр форм, методів і засобів, які не лише сприяють підвищенню рівня професійної компетентності студентів-гуманітаріїв, а й формують навички та уміння міжкультурної взаємодії, зокрема толерантності, поваги та інтересу до інших культур. Зазначимо, що найдоцільнішим буде використання ігрових, пошукових, діалогових і проектних технологій. Важливою умовою підвищення професійної компетентності майбутнього учителя-гуманітарія на основі міжкультурного діалогу є систематичне застосування краєзнавчого матеріалу та найкращих зразків художньої літератури різних жанрів. Загальновідомо, що у зарубіжних творах пізнаються країни, їх устрій, навіть історичні події та особи, проблеми та явища, такі як: соціальні відносини, школа, екологія та багато іншого.

Вагому роль відводимо масовим формам соціально-культурної діяльності, зокрема інформаційно-просвітницьким, соціально-педагогічним, культурно-виховним акціям, які спрямовані на певну аудиторію і переслідують мету – донести інформацію. Наприклад, спільна організація та участь студентського та викладацького складу у місячниках, тижнях, днях культури певної країни (наприклад, Місячник Польщі, День Європи, Тиждень Британії, Дні Туреччини тощо), які організуються на засадах співпраці або під егідою культурних центрів відповідних країн, працівниками обласних й міських установ культури і дозвілля.

Безумовно, метою вивчення іноземної мови є також знайомство із специфікою іноземної культури, формування не лише професійної компетентності, а й мовленнєвої та соціокультурної [4, с. 7]. Вивчення мови це є краще розуміння іншої культури. Часто прихована потреба в задоволенні загальнокультурних інтересів при вивченні мови веде до розвитку нових мотивів, безпосередньо пов'язаних зі змістом навчання: пізнання культури іншого народу в широкому її розумінні через мову. Цей вплив потрібно розглядати

як творчий процес, у ході якого чужа спадщина стає невід'ємною частиною власного духовного досвіду.

Метою викладача не є нав'язування студентам тієї або іншої культури та світогляду, але те, що в них міститься може допомогти молоді усвідомити себе, виробити здатність пристосовуватися до складних суспільних змін, виробити певні життєві орієнтири. У процесі знайомства з культурою країн, мова яких вивчається, відбувається порівняння та співставлення специфіки культури, традицій, звичаїв з рідною культурою студентів. Навчання та виховання на основі національних та духовних традицій та звичаїв передбачає постійний діалог. Культура не існує окремо від свого живого носія – індивід засвоює її через мову, освіту, спілкування.

Відтак доцільними груповими формами роботи будуть заходи-знайомства з культурними традиціями певної країни, наприклад, «Різдво по-польськи», «Святкуємо Новий рік з Британією» тощо. Такі форми доцільно наповнювати різноплановими методами: вікторинами, конкурсами на відповідну тематику, інсценізаціями на відтворення історичних й соціально-побутових моментів з життя країни та її мешканців, рольові ігри з відтворенням традицій святкового та щоденного етикету тощо. Як варіант можна запропонувати лото, пазли, доміно, завданням яких є відтворення національного жіночого та чоловічого одягу, символи країни, відомих архітектурних і культурних пам'яток, назв літературних творів, імен відомих людей цієї країни тощо. Під час проведення таких форм роботи посилюємо міжкультурний діалог за допомогою таких засобів, як: фольклор країни, найкращі зразки мистецтва. Характерною ознакою такої роботи є обмін різногалузевою соціокультурною інформацією та розширення досвіду толерантного співіснування. Крім цього, для студентів-філологів зміст пазлів, слайдів тощо наповнюємо цитатами, приказками, афоризмами, висловами відомих людей мовою оригіналу, що сприятиме не лише підвищенню комунікативної компетенції, рівня знань з іноземної мови, суттєво розширить словниковий запас, а також досвід толерантної професійної взаємодії. Опановуючи такі мовленнєві уміння і навички, відбувається формування світогляду, громадянської свідомості, готовності до міжособистісного і міжкультурного діалогу, емо-

ційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу, естетичної культури.

Таким чином, застосування активних форм і методів навчання стимулюватиме розвиток у майбутніх учителів-гуманітаріїв, особливо філологів, коректного мовлення, уявлень про міжкультурну специфіку спілкування.

Важливу роль відіграє метод ситуаційно-рольової гри, який полягає в навчальному моделюванні конкретної практичної проблемної ситуації. Наприклад, можна запропонувати ситуацію взаємодії або спілкування з іноземними колегами у професійній галузі під час конференції, семінару, вебінару, тренінгу; або змодельовати ситуацію взаємодії зі студентами, учнями з іншої країни у навчально-виховній діяльності тощо. Таким чином, аналізуючи конкретну ситуацію, майбутні вчителі-гуманітарії визначають: чи є в ній проблема, в чому вона полягає, формулюють своє ставлення до неї, пропонують алгоритм виходу із сформованих умов. Такий метод навчання не лише дозволяє розвинути у студентів навички творчого вирішення нестандартних завдань, а й дає можливість ознайомитися з варіантами рішення, послухати і зважити кілька їх оцінок. Використання ситуаційно-рольової гри створює умови застосування професійних знань, а також умінь і навичок комунікативної взаємодії, етикету необхідних для вирішення ситуацій міжкультурної взаємодії.

Висновки. Отже, сутність стратегії формування професійної компетентності на основі міжкультурного діалогу є сукупністю цілеспрямованих і планомірних організаційно-педагогічних впливів шляхом залучення різноманітних форм, зокрема соціально-значущих форм міжкультурного спілкування, де відбувається створення умов залучення особи до процесу міжкультурної взаємодії. У межах нашого дослідження специфіка формування професійної компетентності учителів-гуманітаріїв полягає у формуванні та розвитку комунікативної мобільності, творчого потенціалу особистості в рамках міжкультурного спілкування, передбачає сформованість компетенції міжкультурного спілкування в професійному середовищі на соціально-культурному та особистісному рівнях, шляхом використання технологій соціально-культурної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Авхутська С.О. Формування полікультурної компетентності майбутніх учителів історії у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін / С.О. Авхутська // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал / заг. ред. О.В. Михайличенко. – Суми.: СудПУ ім. А.С.Макаренка, 2011. – Вип. 1. – С. 39-42.
Avkhutska S.O. Formyuvannya polikulturnoi kompetentnosti maibutnih ychiteliv istorii u procesi vivchennya suspilno-gumanitarnih disciplin [Formation of the multicultural competence of the future History teachers during a process of learning socially-humanitarian disciplines]// Teoriya ta metodika navchannya suspilnih disciplin: naykovo-pedagogichnii zhurnal / zag red. O.V. Muhailichenko. – Symi.: SyDPV im. A.S. Makarenka, 2011. – Vyp. 1. – S. 39-42.

2. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики: исследования разных лет / М. Бахтин. – М.: Худож. лит., 1975. – 502 с.

Bahtin M.M. Voprosi literatyri i estetiki: issledovaniya raznih let [Questions of literature and aesthetics: the study of different years] / M. Bahtin. – M.: Hydoj. lit., 1975. – 502 s.

3. Вострякова Ю.В. Проблемы познания в диалоговом пространстве современной культуры // Философско-методологические проблемы науки и техники. – Самара, 1998. – С. 78 – 81.
Vostryakova Y.V. Problemi piznannya v dialogovom prostranstve sovremennoy kulytury [Problems of knowledge in dialogical space of modern culture]// Filosofska-metodologicheskie problem nayki i tehniki. – Samara, 1998. –S. 78 – 81.

4. Зарівна О.Т. Мова як чинник формування толерантності студентської молоді в глобальному суспільстві : автореф. дис. ... канд. пед. наук : за спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О.Т. Зарівна. – Київ, 2008. – 21 с.
Zarivna O.T. Mova yak chinnuk formyuvannya tolerantnosti studentskoi molodi v globalnomy suspilstvi [Language as formation of modern students youth in global society]: avtoref. dis. kand.

ped. nauk: za spec. 13.00.01 «Zagalna pedagogika ta istoriya pedagogiki». – Kiev, 2008. – 21 s.

5. Лапшин А.Г. Международное сотрудничество в области гуманитарного образования: перспектива кросс-культурной грамотности // Кросс-культурный диалог: компаративные исследования в педагогике и психологии. Сб. ст. – Владимир, 1999. – С. 45-50.

Lapshin A.G. *Mejdynarodnoe sotrydnichestvo v oblasti humanitarnogo obrazovaniya: perspektiva kross-kulturnoi gramotnosti [International communication in the field of humanitarian education: outlook of cross-cultural literacy] // Kross-kulturnii dialog: komparativnue isledovaniya v pedagogike i psikhologii. Sb. st. – Vladimir, 1999. – S. 45 – 50.*

6. Селевко Г. Компетентности и их классификация / Г. Селевко // Народное образование. – 2004. – №4. – С. 138–143.

Selevko G. *Kompetentnosti i klassifikaciya [Competence and classification] // Narodnoe obrazovanie. – 2004. – №4. – S. 138–143.*

7. Соколова И.В. Професійна підготовка майбутнього вчителя-філолога за двома спеціальностями / за ред. С.О. Сисоевої. – Маріуполь – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2008. – 400 с.

Sokolova I.V. *Profesiina pidgotovka maibytynogo vchitelya-filologa za dvoma specialnostyami [Professional arrangement of the future teacher-philologist in a few lines] / za red. S.O. Sisojevoi. – Mariupol – Dnipropetrovsk: ART-PRES, 2008. – 400 s.*

8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты / А.В. Хуторской / Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. 23 апреля. [Э-ресурс]

Khytorskoj A.V. *Klychevie kompetencii i obrazovatelnie standartu [The main competences in education standards] / Internet-zurnal «Eidos». - 2002. 23 aprelya. [Online]: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm/>*

Stetsenko N.M., Chykalova T.G. The formation of students' professional competence on the basis of intercultural dialogue

Abstract. The article presents the methods and forms of educational activity of students in the Humanities, which not only optimize the formation of professional competence, but also contribute to the formation of skills of intercultural communication, intercultural dialogue in the future professional activity.

Keywords: *intercultural dialogue, intercultural communication, professional competence, students of the Humanities*

Стеценко Н.Н., Чикалова Т.Г. Формирование профессиональной компетентности студентов-гуманитариев на основе межкультурного диалога

Аннотация. В статье представлены формы и методы учебно-воспитательной деятельности студентов-гуманитариев, которые не только оптимизируют формирование профессиональной компетентности, но и способствуют формированию умений и навыков межкультурного взаимодействия, налаживанию межкультурного диалога в будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *межкультурный диалог, межкультурное взаимодействие, профессиональная компетентность, студенты-гуманитарии*